

Artikelen

Gemiste kansen

Culturele diversiteit en de jeugdzorg

Wilma A.M. Vollebergh

Kind en Adolescent, 24 (2003), p. 209-221

Trefwoorden: non-indigenous youth; externalizing problem behaviour; internalizing problem behaviour;

Samenvatting

Het beeld dat allochtone jongeren vooral gedragsproblemen hebben en vaker dan autochtonen antisociaal en crimineel gedrag vertonen, correspondeert met de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in justitiële inrichtingen. Allochtone jongeren hebben echter niet alleen meer externaliserende, maar ook meer internaliserende problemen dan autochtone jongeren. Zij komen met internaliserende problemen relatief weinig met de zorg in aanraking. Over de ontwikkeling, onderkenning en behandeling van problemen bij allochtone jongeren is weinig goede wetenschappelijke kennis aanwezig. In deze oratie wordt een onderzoeksprogramma geschetst dat is gericht op inzicht in ontwikkeling en escalatie van probleemgedrag, en meer kennis over de kwaliteit van de jeugdzorg voor allochtone jongeren. Daarbij moet aandacht worden besteed aan de effecten van discriminatie en etnische stereotypering.

Inhoud

- [Gemiste kansen](#)
- [Herkansing: ontwerp van een onderzoeksprogramma naar culturele diversiteit en de jeugdzorg](#)
- [Tot slot](#)
- [Literatuur](#)

In de afgelopen jaren is de groep kinderen die met de jeugdzorg in aanraking komt ingrijpend veranderd. In deze tijd heeft zich een culturele verschuiving van de eerste orde voorgedaan, een multicultureel drama in het klein. Hoewel door gebrekkige registratie precieze cijfers ontbreken, laten de bestaande gegevens een steeds sterker wordende oververtegenwoordiging van allochtone jongeren binnen de justitiële jeugdzorg zien: zij zijn hier ruim twee keer zo vaak aanwezig als op grond van hun aandeel in de algemene populatie verwacht mag worden ([Boelhouters & Van der Veldt, 2000](#)). Ook binnen de jeugdhulpverlening neemt hun aandeel de laatste jaren snel toe, vooral binnen de zwaardere vormen van hulp (residentiële jeugdzorg). Een uitzondering binnen de jeugdzorg lijkt vooralsnog voorbehouden aan de kinder- en jeugdpsychiatrie, waar we – om de chef de clinique van een kinderziekenhuis in een grote stad te citeren – de laatste witte gangen aantreffen. Wat is er aan de hand? Vertonen allochtone jongeren vooral het type probleemgedrag waar justitie zich op richt? Zijn zij vooral antisociaal? Vertonen zij vooral gedragsproblemen?

De beperkte hoeveelheid onderzoeksmateriaal die ik kon raadplegen om dit na te gaan, laat een ander beeld zien. Ook internaliserend probleemgedrag komt bij allochtone jongeren waarschijnlijk vaker voor dan bij autochtone jongeren. De eerste grootschalige vergelijkende studie naar psychische stoornissen bij Turkse en Nederlandse kinderen, uitgevoerd door kinderpsychiatrie van de universiteit Rotterdam, liet zien dat Turkse kinderen vooral hoger scoorden op *internaliserend* probleemgedrag en ook, maar minder, op externaliserende problemen, waar men de verschillen vooral verwacht zou hebben ([Bengi-Arslan, Verhulst, & Crijnen, 2002](#); [Bengi-Arslan, Verhulst, Van der Ende, & Erol, 1997](#)). Een recent grootschalig scholierensurvey van het Trimbos-instituut laat bij allochtone jongeren hogere scores zien op verschillende probleemgebieden, met opnieuw de sterkste verschillen bij de angstig-depressieve symptomatologie ([Ter Bogt, Dorsselaer, & Vollebergh, 2003](#)). Onderzoeken bij volwassenen suggereren daarnaast verhoogde prevalenties van schizofrenie en psychosen onder allochtonen ([Bhugra e.a., 2000](#)). Bepaalde risicogedragingen die doorgaans met het externaliserende spectrum geassocieerd worden (verslavingsgedrag: roken, drinken en softdruggebruik) komen bovendien aanzienlijk *minder* vaak voor bij allochtone jongeren ([Monshouwer, Smit, & Spruit, 2002](#)).

Onderzoeksgegevens tonen dus inderdaad een hoger tot veel hoger probleemniveau bij allochtone dan bij autochtone jongeren. Er is geen exclusieve verhoogde aanwezigheid van externaliserend probleemgedrag, wat de cijfers over criminaliteit van allochtone jongeren en hun oververtegenwoordiging binnen justitiële internaten zou suggereren. Integendeel, de verschillen zijn zeker zo overtuigend zo niet overtuigender bij internaliserend probleemgedrag.

Wat is er dan aan de hand? Waarom is het probleemniveau bij allochtone jongeren zo hoog? Waarom zien we in de jeugdzorg vooral allochtone jongeren met een geschiedenis van gedragsproblemen en delinquentie? Wat gebeurt er met de rest? Kan de jeugdzorg deze problemen aan? Hoe goed zijn hun methoden op deze problematiek afgestemd?

Wat zou ik hebben genoten als ik u in deze oratie had kunnen meenemen op mijn gang door het wetenschappelijk onderzoek binnen de pedagogiek. Mijn vragen raken immers de kern van het pedagogisch vakgebied (ontwikkeling van probleemgedrag, toegang tot de jeugdzorg, effectiviteit van de jeugdzorg). En mijn vragen hebben betrekking op een substantieel deel van de cliëntenpopulatie. Maar als ik mijn oratie zo had opgebouwd, dan hadden we nu aan de borrel kunnen gaan. Want laat ik maar meteen met de deur in huis vallen. De stand van zaken in mijn vakgebied is op dit punt weinig bemoedigend. Wat is er aan de hand in mijn vakgebied dat we hierover zo weinig weten? Hebben we de aansluiting van onze onderzoeken bij maatschappelijke ontwikkelingen dan zo gemist?

Gemiste kansen

Het ontbreken van allochtone jongeren in algemene onderzoeken naar jeugd in Nederland

De toenemende culturele diversiteit van jongeren in Nederland heeft in de afgelopen decennia niet prominent op de agenda van de academische pedagogiek gestaan (ik zeg het voorzichtig). Grootschalige en langlopende onderzoeken onder de Nederlandse jeugd waren vrijwel exclusief gericht op de autochtone jeugd (zie voor een overzicht van afgesloten longitudinale onderzoeken [Loeber, Slot, & Sergeant, 2001](#)). Ook het grootschalig onderzoek naar opvoeding werd uitsluitend onder autochtone gezinnen uitgevoerd ([Rispen, Hermanns, & Meeus, 1996](#)). In opdracht van het ministerie werd wel een aantal kwalitatieve onderzoeken onder allochtone gezinnen gedaan, maar de onderlinge vergelijkbaarheid van de verschillende onderzoeken is helaas beperkt en heeft (nog) niet geleid tot een fundamentele bijstelling van de grootschalige onderzoeken ([Geense & Pels, 1998](#); [Pels, 1998, 2000](#)).

Selectieve aandacht voor bepaalde problemen

Voor zover er wetenschappelijk onderzoek naar allochtone jongeren werd verricht, was het gros van deze onderzoeken gericht op criminaliteit, marginalisering of schoolachterstanden. Alleen in Leiden werd binnen de interculturele pedagogiek een meer omvattend programma ontwikkeld, met de nadruk op voorschoolse educatie bij allochtone kinderen. Ook de beleidsinteresse van landelijke rapportages laat deze eenzijdige aandacht zien. De vijf expertteams, die door de landelijke overheid werden samengesteld om de stand van zaken in de kennis over de Nederlandse jeugd bij elkaar te brengen, besteedden alleen aandacht aan allochtone jongeren onder de kop 'Maatschappelijke tweedeling' en onder de noemer 'Jeugd en geweld'. Het team, dat probleemgedrag onder adolescenten bestudeerde liet allochtone jongeren echter buiten beschouwing. In de rapportages over minderheden van het Sociaal-Cultureel Planbureau, die informatie over allochtonen bij elkaar brengen, richt zich de aandacht op criminaliteit van de kant van de allochtonen en gevoelens van onveiligheid aan de kant van de autochtonen. Dit zeer korte overzicht mag illustreren hoe objectieve, langs wetenschappelijke weg verkregen gegevens tóch een gekleurd en stereotyped beeld kunnen neerzetten.

Versimpelde interpretatieschema's

Naast deze selectieve aandacht werd de stereotypering van de toenemende culturele diversiteit versterkt door de interpretatieschema's die door het universitaire jeugdonderzoek naar interetnische relaties werden gekozen. Ook hier werd met behulp van wetenschappelijke objectiviteit een gekleurd beeld gegeven en ik heb er zelf een bijdrage aan geleverd. In de jaren tachtig en negentig was er veel aandacht voor racisme en ethnocentrisme onder jongeren en volwassenen. Op het moment dat grote stadswijken in Nederland van kleur aan het veranderen waren, en mensen – juist daar waar het buurtgenotencontact van groot belang wordt geacht – hun burens en buurtgenoten steeds minder vaak konden verstaan en wegtrokken, registreerden wij in ons onderzoek haarscherp de ervaring van ethnocentrische sentimenten, vooral onder jongeren. Maar wij hadden hierbij weinig oog voor de dagelijkse inspanningen die deze veranderingen voor minderbedeelden met zich meebrengen, en gaven te makkelijk het etiket 'racisme' aan hun uitingen van ongenoegen.

Deze beperkte visie werd versterkt doordat het perspectief van allochtone groepen zelf in dit type onderzoek lang buiten beeld bleef. We leken ons weinig bewust van interetnische vijandigheid aan de *andere kant* van de etnische scheidslijnen. In het onderzoek naar criminaliteit onder allochtone jongeren bleef het bijvoorbeeld lange tijd 'not done' om aan te nemen dat deze inderdaad hoger was dan bij autochtone jongeren ([Junger, Wittebrood, & Timman, 2001](#)). En nog steeds is er schroom om te wijzen op calculerend burgerschap, op strategisch gedrag in de omgang met polderende bestuurders, op vijandschap jegens de Nederlandse samenleving bij allochtone

groepen, alsof we niet weten of aanvoelen dat autochtoon ethocentrisme een tegenhanger heeft in vijandschap aan de andere kant.

De 'brain drain'

Meer in het algemeen moeten we constateren dat de academische pedagogiek zich onder de druk van de internationalisering van het vakgebied voor een belangrijk deel uit het veld van de **jeugdzorg** heeft teruggetrokken. Discussies in het maatschappelijke veld worden gedomineerd door de **bijzondere** hoogleraren, die het als hun **bijzondere** opdracht zien om de relatie van de universiteit met het veld levend te houden maar daartoe niet de beschikking hebben over de eerste geldstroommiddelen van hun gewone collega's.

Terwijl instellingen voor de pleegzorg, de kindbescherming en andere hulpverleningsinstellingen geconfronteerd werden met een steeds groter wordende culturele diversiteit van hun cliëntenpopulatie, en daarmee met een steeds moeilijker te hanteren problematiek, probeerden de academisch pedagogen hun hachje aan de universiteit te redden door het schrijven van internationale artikelen over onderzoeken naar autochtone jeugd, en gaven wij de beoordeling van de kwaliteit van ons werk uit handen aan de editors en de reviewers van Amerikaanse tijdschriften. Dit proces werd mede gestuurd door de bezuinigingen op universitair onderzoek (onderzoek bij autochtone jongeren is goedkoper, gemakkelijker uit te voeren en internationaal even publicabel), en zal door extra bezuinigingen alleen maar toenemen.

Jeugdzorg niet voldoende op de agenda

Een belangrijk contextgegeven in dit geheel, is dat de **jeugdzorg** zich evenmin in een grote belangstelling mag verheugen. Dit fenomeen is breder en betreft vooral de landelijke beleidsdiscussies. De jeugdrapportages bijvoorbeeld, die in het kader van de landelijke jeugdmonitor van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Sociaal-Cultureel Planbureau (SCP) verschijnen om de Nederlandse beleidsmakers van up-to-date-informatie over de Nederlandse jeugd te voorzien staan vol cijfers en weetjes over sport, spel en politiek maar de **jeugdzorg** ontbreekt hier volledig (CBS, 2001).

Binnen de **jeugdzorg** doet zich onder invloed van dit kennisgebrek vermoedelijk een keten van gemiste kansen voor onderkenning van problemen en hulpverlening aan allochtone jongeren voor. Het ontbreken van inzicht in de ontwikkeling van internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij allochtone jongeren leidt tot eenzijdige aandacht voor criminaliteit, schoolachterstanden en gedragsproblematiek; de problemen die zich luid schreeuwend aandienen en om een onmiddellijke oplossing vragen. Andere problemen blijven buiten het zicht van verwijzers en hulpverleners. Dat bevestigt de stereotiepe beeldvorming over allochtone jongeren. Het in toenemende mate ontbreken van een levendig wetenschappelijk forum in de **jeugdzorg** brengt met zich mee, dat weinig bekend is over de effectiviteit van de hier gehanteerde methoden, en daarmee dus ook niet over de geschiktheid van de Nederlandse hulpverleningsmethodieken voor allochtone jongeren. Er dreigt een spiraal van toenemende onwetendheid.

Herkansing: ontwerp van een onderzoeksprogramma naar culturele diversiteit en de jeugdzorg

Vanuit deze gemiste kansen dienen zich evenzovele herkansingen aan voor een onderzoeksprogramma dat mogelijk een antwoord op de door mij gestelde vragen kan geven. Beter begrip voor de ontwikkeling en de escalatie van probleemgedrag bij allochtone jongeren, en verbeterde kennis over de kwaliteit van de **jeugdzorg** zijn hiervan de kernelementen. De volgende thema's zouden op onze onderzoeksagenda moeten komen.

De ontwikkeling en escalatie van probleemgedrag bij allochtone jongeren

In het onderzoek naar verklaringen voor de verhoogde prevalentie van probleemgedrag bij allochtone jongeren kan het stress-kwetsbaarheidsmodel goed als uitgangspunt fungeren (Ormel, Neeleman, & Wiersma, 2001). Kern van dit model is dat de invloed van stresserende factoren zich vooral doet voelen bij kinderen die kwetsbaar voor het effect van deze factoren zijn. Om het enigszins schematisch uit te drukken: kinderen die kwetsbaar zijn, zullen op stressoren reageren met de ontwikkeling van probleemgedrag, terwijl niet-kwetsbare of minder kwetsbare kinderen in staat zullen zijn om de stresserende omstandigheden beter het hoofd te bieden, zodat de ontwikkeling van probleemgedrag achterwege blijft. Mijn aanname is dat het percentage kwetsbare kinderen onder allochtonen ongeveer even groot zal zijn als onder autochtonen. Er is immers geen dwingende reden voor de veronderstelling dat de omvang van kwetsbaarheid tussen etnische groepen verschilt. De verklaring voor de etnische verschillen in probleemgedrag zullen we dan vooral moeten zoeken in de effecten van en de interactie met omgevingsfactoren.

Het onderzoeksprogramma dat zich uit deze bevindingen aftekent, is tamelijk 'straight-forward': longitudinaal onderzoek naar de dynamische relatie tussen de bekende risicofactoren en kwetsbaarheid, met **bijzondere** aandacht voor interactie-effecten met etniciteit. Dit onderzoek zou zich expliciet moeten richten op internaliserend en externaliserend probleemgedrag. De volgende risicofactoren zouden in dit onderzoek moeten worden opgenomen.

Sociaal-economische en sociale factoren

Het ligt voor de hand om allereerst te wijzen op sociaal-economische stressverhogende factoren: weinig draagkrachtige ouders, een laag tot zeer laag niveau van sociale en sociaal-economische hulpbronnen in het gezin en in de familie van herkomst ([Tesser, Merens, & Van Praag, 1999](#)). Het is duidelijk dat hiermee een belangrijk deel van de etnische verschillen in probleemgedrag verklaard zal kunnen worden, maar het is onwaarschijnlijk dat we hiermee deze verschillen helemaal kunnen verklaren.

We moeten bovendien rekening houden met de werking van de 'number paradox': waar bijvoorbeeld bij autochtone jongeren een uitzonderlijk laag opleidingsniveau bij beide ouders kan wijzen op structurele, intergenerationele sociale of persoonlijke kwetsbaarheid, is deze risicofactor bij allochtonen zo wijdverbreid dat deze betekenis verloren kan gaan ([Junger e.a., 2001](#)). Met andere woorden: een laag opleidingsniveau van de ouders hoeft bij allochtone jongeren niet zonder meer op verhoogde sociale kwetsbaarheid te wijzen. Onderzoeken in het buitenland suggereren dan ook dat sociale factoren betere predictoren van probleemgedrag vormen bij jongeren afkomstig uit etnische minderheden dan sociaal-economische ongelijkheid of armoede ([Costello, Gordon, Keeler, & Angold, 2001](#); [Costello, Farmer, Angold, Burns, & Erkanli, 1997](#)). We zouden ook in Nederland moeten nagaan of dit het geval is.

In het verlengde hiervan moeten we natuurlijk aandacht besteden aan meer sociale risicofactoren die betrekking hebben op de leefwereld van jongeren: de relatie met 'peers' en leeftijdgenoten, de schoolomgeving, de buurt, en natuurlijk de relatie met de ouders. Vandaag veronderstel ik deze risicofactoren als in grote lijnen bekend. Ook het onderzoek naar mogelijke effecten van etnische verschillen in ouderlijke opvoedingsstijl kan hier zijn plaats vinden. Ik verwijs nu naar het vele werk van Trees Pels, waarin we veel kennis over opvoeding in allochtone gezinnen kunnen vinden.

Opmerkelijk genoeg worden tot dusver in onderzoek bij gemiddelde gezinnen weinig directe en zwakke relaties gevonden tussen opvoedingsgedrag van de ouders en het probleemgedrag van hun kinderen ([Rispen, Hermanns, & Meeus, 1996](#)). Natuurlijk, in probleemgezinnen treffen we een cumulatie van problemen aan waar opvoedingsonmacht zeker deel van uitmaakt, en dat is bij allochtone probleemgezinnen zeker ook het geval. Maar in gemiddelde – dat wil zeggen niet problematische – allochtone gezinnen lijkt de specifiek allochtone opvoedingsstijl niet tot grote problemen te leiden. Hoe we vanuit onze kennis over 'normale' allochtone gezinnen de escalatie naar opvoedingsonmacht precies moeten begrijpen wordt daarmee een belangrijk onderzoeksthema.

Culturele factoren

Het is dan ook belangrijk om in dit onderzoek aandacht te besteden aan specifieke culturele factoren die een eigen effect kunnen hebben op de ontwikkeling van probleemgedrag bij allochtone kinderen.

Voor het onderzoek naar culturele dimensies begeven we ons in de richting van cultuurvergelijkend of cross-cultureel onderzoek, dat met het werk van Hofstede een belangrijke empirische impuls heeft gekregen ([Hofstede, 1984](#)). Van de door Hofstede onderscheiden culturele oriëntaties heeft het begrippenpaar individualisme-collectivisme de meeste aandacht gekregen ([Triandis, 1994](#); [Triandis, Bontempo, & Villareal, 1988](#)), ook in het Nederlandse onderzoek naar opvoeding. De veronderstelling is steeds geweest, dat allochtone groepen in Nederland, bijvoorbeeld de Marokkaanse en Turkse, een veel sterkere collectivistische oriëntatie kennen dan autochtone groepen, en dat hiermee de verschillen tussen etnische groepen te verklaren zou zijn. In de loop van de afgelopen jaren ben ik echter aan de vruchtbaarheid van het onderzoek in deze traditie gaan twijfelen omdat hierin, zoals ook Eldering (2002) constateert in haar recente overzichtswerk, een tamelijk eendimensionale, al te schematische schildering van het cultuurverschil tussen ontwikkelde en minder ontwikkelde samenlevingen gaat domineren, waar ook tal van onbeargumenteerde aannamen een plek vinden.

Ik denk dan ook dat het onderzoek naar cultuurverschillen en acculturatieprocessen veel zou profiteren van een meerdimensionale benadering. Culturen verschillen in veel opzichten van elkaar, en het is verrijkend om meer aspecten in onze modellen op te nemen, die bovendien de eenzijdige tweedeling tussen ontwikkelde en minder ontwikkelde landen doorbreken.

Daarom wil ik een pleidooi houden voor hernieuwde nadruk op een andere door Hofstede genoemde culturele dimensie, waarvan ik meer heil verwacht: de tegenstelling tussen masculiene en feminiene culturen. Hofstede heeft – al is dat inmiddels twintig jaar geleden – de stelling verdedigd dat Nederland een van de meest feminiene landen ter wereld is. De tegenstelling masculiniteit-femininiteit reflecteert de tegenstelling tussen sociale en egogebonden waarden. In een feminiene cultuur staan bijvoorbeeld interpersoonlijke waarden als samenwerking, een goede relatie tussen leidinggevend en ondergeschikten centraal, terwijl in een masculiene cultuur het belang van een hoog inkomen, erkenning, promotiekansen, en uitdagend werk dat je de kans geeft om je te manifesteren juist sterk worden benadrukt. Dat laatste vindt men in Nederland minder belangrijk dan het eerste, een oordeel dat breed gedragen wordt, ook door mannen, maar gemiddeld wel sterker door vrouwen. In een masculiene cultuur is de seksesegregatie doorgaans ook sterker aanwezig: hoe masculiener de cultuur, hoe sterker de seksesegregatie en de gewenste verschillen tussen vrouwen en mannen.

Op dit punt verwacht ik veel grotere verschillen tussen etnische groepen in Nederland, in het bijzonder in het geval van de op zeer sterke seksesegregatie gebaseerde islamitische cultuur. We zouden de vraag moeten stellen wat het voor jongens uit een masculiene cultuur betekent om zich te manifesteren in een cultuur die bepaalde vormen van masculiniteit afwijst en dus ook negatief bejegt. Ligt hier een potentieel aangrijpingspunt voor het beter begrijpen van de – vaak in mannelijke collectieven georganiseerde – gezagsproblemen van allochtone jongens? We zouden ons moeten afvragen wat het voor meisjes uit een masculiene cultuur betekent om buitenshuis te worden aangesproken op hun zelfstandigheid en autonomie. Ligt hier een aangrijpingspunt voor een beter begrip voor gevoelens van eenzaamheid en depressiviteit bij allochtone meisjes, die zich tegen deze eisen niet opgewassen voelen, of die hun nieuw verworven status in de thuiscultuur niet altijd kunnen verzilveren?

Discriminatie en interetnische vijandigheid

Beter begrip voor stereotypering, discriminatie en interetnische vijandigheid, met inachtneming van het perspectief aan beide kanten van de etnische scheidslijnen, zou naar mijn idee een kernthema moeten zijn in ons onderzoek. Allochtone jongeren groeien in Nederland op in een sociale context, die – naar het zich laat aanzien in toenemende mate – weinig positief staat tegenover mensen uit hun etnische groep. Het vele onderzoek dat is verricht door Hagendoorn en zijn groep laat al jaren systematisch zien dat Turken en vooral Marokkanen het laagst in de etnische hiërarchie staan ([Hagendoorn & Hraba, 1987, 1989](#)). Autochtone Nederlanders denken het meest negatief over deze groepen.

Kader Abdolah omschreef de reacties naar aanleiding van de uitspraken van Pim Fortuyn op 7-9-2002 in de Volkskrant als volgt: 'Alles was veranderd, alles dwong je om je een vreemdeling te voelen. De markt was niet meer van jou, de straten namen afstand van je en in de bibliotheek voelde je je een vreemdeling. Iedereen die allang was vergeten dat hij uit een islamitische cultuur kwam, werd gedwongen om weer een moslim te zijn en te reageren. Het was een periode van verwarring, onzekerheid en angst'.

Verschillende sociaal-psychologen hebben laten zien, dat dergelijke versterkte categorisering gepaard gaat met sterker 'ingroup-outgroup' denken, en daarmee met een sterkere neiging om de 'outgroup' verantwoordelijk te zien voor het leed dat de eigen groep wordt aangedaan (bv. [Tajfel, 1982](#)). Om het kort uit te drukken: naarmate (waargenomen) discriminatie toeneemt neemt de identificatie met de eigen groep toe, en daarmee de neiging om de 'outgroup' – in dit geval autochtone Nederlanders – de schuld te geven van conflicten, problemen en mogelijk eigen falen. We kunnen dit kort karakteriseren als een proces van toenemende externe attributie, dat gepaard gaat met een proces van toenemende interetnische vijandigheid.

Wat is het belang hiervan nu voor de ontwikkeling van probleemgedrag bij allochtone jongeren? Mijn hypothese is als volgt. Ook onder allochtone jongeren bevindt zich een kleine groep kinderen die op grond van hun persoonlijke 'make-up' een **bijzondere** kwetsbaarheid meedraagt voor het ontwikkelen van ernstige gedragsproblemen. Onderzoek heeft laten zien dat deze kinderen zich van minder kwetsbare jongeren onderscheiden door de wijze waarop zij sociale informatie verwerken ([Orobio de Castro & Bosch, 1998](#)). Zij hebben sterker de neiging om in situaties relevante informatie over het hoofd te zien en vooral alert te zijn op potentiële vijandigheid. Intenties van andere mensen worden door hen ook sneller en vaker als vijandig geïnterpreteerd. De neiging tot externe attributie – de neiging om anderen de schuld te geven voor conflicten, vechtpartijen enzovoort – is bij hen sterker dan bij minder kwetsbare jongeren. Er is dus een duidelijke parallel aan te wijzen tussen de sociaal-cognitieve 'make-up' van deze groep kwetsbare jongeren, en het veronderstelde proces van externe attributie en toenemende interetnische vijandigheid dat door het hanteren van etnische stereotypen in gang wordt gezet. Het is plausibel dat vooral deze jongeren vatbaar voor deze processen zullen zijn, met als gevolg een versterkte ontwikkeling van gedragsproblemen bij deze groep.

Een vergelijkbaar proces kunnen we veronderstellen bij de ontwikkeling van internaliserend probleemgedrag bij meisjes. Laat ik als voorbeeld de ontwikkeling van een sociale fobie nemen, een vaak voorkomende stoornis, die zich bovendien vaak in de adolescentie al openbaart ([Heimberg, Liebowitz, Hope, & Schneier, 1995](#)). Kinderen die kwetsbaar zijn voor de ontwikkeling van angststoornissen onderscheiden zich eveneens door een bepaalde manier van sociale informatieverwerking. Zij zijn veel gevoeliger voor negatieve informatie over zichzelf en beoordelen hun eigen sociale prestaties als aanzienlijk slechter, ook na controle voor verschillen in daadwerkelijke sociale gedragingen. De negatieve vertekeningen van de buitenwereld die we bij jongeren met gedragsproblemen aantreffen, komen we bij deze kinderen dus tegen in de vorm van negatieve vertekeningen van het zelfbeeld. Het ligt voor de hand om aan te nemen, dat negatieve ervaringen – bijvoorbeeld ten gevolge van discriminatie – juist bij deze kwetsbare allochtone meisjes tot een escalatie van negatieve zelfvertekening, en daarmee tot een versterkte ontwikkeling van angststoornissen kan leiden.

Kwaliteit van de **jeugdzorg**

Ook onderzoek naar de interactie tussen allochtone jongeren en hun families enerzijds en de **jeugdzorg** anderzijds zou veel nadrukkelijker op de agenda moeten komen. Bij voorkeur zou dit type onderzoek deel moeten uitmaken van een uitgebreider onderzoeksprogramma naar de kwaliteit en effectiviteit van de **jeugdzorg**, waarbinnen etniciteit als één van de complicerende factoren wordt opgenomen. De volgende thema's lijken mij voor een dergelijk onderzoeksprogramma van belang.

Selectieve processen in de toegang tot de zorg

Het beschikbare onderzoek laat zien dat het percentage allochtone kinderen en gezinnen dat in aanmerking komt voor vrijwillige zorg zeker zo groot zou moeten zijn als bij autochtone kinderen. Dit contrasteert met de sterke ondervertegenwoordiging van allochtone kinderen in de geestelijke gezondheidszorg. De conclusie ligt dan voor de hand, dat allochtone kinderen en hun ouders de weg naar de zorg niet goed kunnen vinden (en ook omgekeerd). Een belangrijke verklaring hiervoor wordt vermoedelijk gevormd door wat wij protoprofessionalisering noemen. Allochtone gezinnen hebben zich het gedachtegoed van Nederlandse verwijzers en hulpverleners onvoldoende eigen gemaakt, laten zich moeilijker aanspreken en/of zoeken de gangbare vormen van hulp minder. Meer in het algemeen zou onbekendheid met de Nederlandse instituties en de meer op de familie gerichte levensstijl met zich kunnen meebrengen dat psychische problemen niet zichtbaar worden buiten de eigen familie, omdat zij gepaard gaan met gevoelens van schaamte ([Sharma, Murthy, Kumar, Agarwal, & Wilkinson, 1998](#)). Ook in onze Nederlandse samenleving heeft het immers jaren geduurd voor het min of meer normaal was om hulp te zoeken voor persoonlijke of opvoedingsproblemen. Schaamte, afkeer van het onpersoonlijke contact met professionals, en sterke familiebanden bemoeilijkten aanvankelijk de gang naar de

hulpverlening. Ook zou de sterk individualiserende manier van behandelen (isolering van het te behandelen individu, het duidelijkst bij intramurale behandeling en bij uithuisplaatsing van kinderen) slecht kunnen aansluiten bij de meer op de familie gerichte levenswijze van sommige allochtone groeperingen.

Etnische stereotypering bij potentiële cliënten, verwijzers en hulpverleners

Ook hier zou ik willen wijzen op de hypothese dat etnische stereotypering een verklaring zou kunnen bieden voor de mismatch tussen allochtone cliënten en de Nederlandse hulpverlening, en ook hier zou ik het belang willen onderstrepen van onderzoek naar deze stereotypen aan beide kanten van de etnische scheidslijnen ([Nijsten, Geense, Pels, & Vollebergh, 2002](#)). Zo zou bij allochtonen een stereotiep beeld kunnen bestaan van de wijze waarop Nederlandse instituties problemen van jongeren aanpakken. Uit het onderzoek van Cecile [Nijsten \(1998\)](#) bleek bijvoorbeeld dat veel allochtone ouders er bij voorbaat van uitgaan dat de manier waarop zij hun kinderen willen opvoeden bij Nederlandse professionals op afwijzing kan rekenen. De zachte – laat ik zeggen 'feminiene' – houding van veel Nederlandse professionals jegens probleemkinderen contrasteert in hun visie te sterk met de vaak straffe hand van allochtone ouders. Angst voor discriminatie en onbegrip kan potentiële allochtone cliënt er dan van weerhouden hulp te zoeken.

Ook Nederlandse verwijzers en hulpverleners zijn vermoedelijk allesbehalve neutraal in de wijze waarop zij (potentieel) probleemgedrag van allochtone jongeren waarnemen. Steun voor deze stelling vind ik onder meer in recent onderzoek van Gonneke Stevens (2001), waaruit blijkt dat onderwijzers en leraren veel meer gedragsproblemen bij allochtone kinderen waarnemen dan de kinderen of hun ouders zelf, een discrepantie die bij internaliserend probleemgedrag niet optreedt. We zouden moeten nagaan waar zich mogelijke vertekeningen voordoen bij verwijzers of hulpverleners in Nederland, die ertoe leiden dat bepaalde problemen van allochtone jongeren systematisch over het hoofd gezien worden.

Ook te veel goodwill kan met stereotypering gepaard gaan. De psychiater Sterman (1996) wijst in dit verband op het fenomeen van de ethnocentrische tegenoverdracht, die het gevolg kan zijn van onbewuste 'reddersfantasieën' bij de hulpverlener. Zo zegt hij: 'Wie er vanuit een bevooroordeelde houding bij voorbaat al van uitgaat dat alle moslimmeisjes wreed onderdrukt worden en geholpen moeten worden om zo snel mogelijk te ontsnappen, bevindt zich ongetwijfeld in deze gevarezone.'

Effectiviteit van de jeugdzorg voor allochtone jongeren

Eenmaal binnen de jeugdzorg is natuurlijk de grote vraag of jeugdzorginstellingen in Nederland voldoende zijn toegerust om deze groep kinderen en hun ouders adequaat te helpen. Aanwijzingen dat onze zorginstituten op dit punt veel reden tot zorg geven, zien we in de geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg bij volwassenen. Onevenredig vaak is hierbij sprake van eenmalige contacten en de drop-out van allochtone cliënten is aanzienlijk hoger dan bij autochtone cliënten ([Boomstra & Wennink, 2001](#)). In Engeland ontdekte men dat zwarte (African-Caribbean) schizofrene cliënten in het eerste jaar na een incidentele psychose zoveel vaker negatieve ervaringen met de zorg rapporteerden dat de vraag werd opgeworpen of de ervaringen met de zorg zelf als schizofreniebevorderend gekarakteriseerd moesten worden, een schokkende hypothese ([Hutchinson & Sharpley, 1999](#)).

Maar het gebrek aan kennis op dit punt is breder en algemener. Over de effectiviteit van de methoden binnen de jeugdzorg is buitengewoon weinig systematische kennis beschikbaar, en onduidelijk is tevens in hoeverre bewezen effectieve behandelingen ook daadwerkelijk worden toegepast. Deze omissie staat overigens al enige jaren op de agenda. Het is zeker niet een probleem waarvoor de jeugdzorg alleen verantwoordelijk gehouden kan worden. Het al eerder geconstateerde ontbreken van een wetenschappelijk forum in Nederland, waar deze problematiek op de agenda staat, is hier zeker mede debet aan.

Tot slot

Ik vat samen. Het beeld dat allochtone jongeren vooral gedragsproblemen zouden hebben en vaker dan autochtonen antisociaal en crimineel gedrag vertonen, correspondeert met de sterke oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de justitiële inrichtingen. Ik heb betoogd dat dit stereotiepe en eenzijdige beeld aan herziening toe is. Allochtone jongeren hebben over de hele linie meer problemen dan autochtone jongeren. Internaliserend probleemgedrag (depressieve stemmingen, angst, suïcidale neigingen) komt bij allochtone jongeren óók vaker voor. Onderzoeken bij volwassenen laten bovendien hogere prevalenties van schizofrenie onder allochtonen zien ([Selten, Slaets, & Kahn, 1997](#)). In vergelijking met autochtone kinderen komen allochtone kinderen en hun ouders echter weinig met de zorg in aanraking. Dat wijst erop dat hun problemen onvoldoende onderkend worden. De stereotiepe beeldvorming levert aan het uitblijven van deze herkenning vermoedelijk een grote bijdrage.

Over de ontwikkeling, onderkenning en behandeling van internaliserende en externaliserende problemen bij allochtone jongeren is echter opmerkelijk weinig goede wetenschappelijke kennis aanwezig. Ik heb u kort de contouren geschetst van het door mij voorgestane onderzoeksprogramma. Meer inzicht in ontwikkeling en escalatie van probleemgedrag, en meer kennis over de kwaliteit van de jeugdzorg waren hierin kernelementen. In het bijzonder heb ik een pleidooi gehouden om expliciet aandacht te geven aan de effecten van discriminatie en etnische stereotypering. Ik heb de stelling verdedigd dat de huidige trend tot verharding en afwijzing jegens allochtone jongeren in Nederland de gesignaleerde problemen alleen maar zal doen toenemen.

De universitaire pedagogiek heeft door het veronachtzamen van de culturele diversiteit van de Nederlandse jeugd tot dusver vele kansen gemist om aan de ontwikkeling van deze kennis bij te dragen en daarmee het

bestaande stereotiepe beeld van allochtone jongeren ongewild bekrachtigd. Ik meen dat dit mede een gevolg is geweest van het laten prevaleren van de internationalisering boven de maatschappelijke relevantie van ons vakgebied. Vandaag wil ik mijn collega's in de pedagogiek oproepen om de maatschappelijke relevantie weer veel nadrukkelijker op hun onderzoeksagenda te zetten, en het veld van de **jeugdzorg** weer te voorzien van een betrokken denktank aan de universiteit. Ik doe een beroep op de overheid om te voorkomen dat door bezuinigingen dit type onderzoek onmogelijk wordt gemaakt. Alleen dan kan het onderzoeksprogramma dat ik heb gepresenteerd, zijn geëigende plaats vinden binnen het universitaire onderzoek. In samenwerking ligt onze toekomst. Er is een wereld te winnen.

Summary

The overrepresentation of non-indigenous youths in judicial institutions in the Netherlands leads some people to believe that non-indigenous youths are associated only with externalizing problem behaviour (delinquency). Non-indigenous youths display a higher prevalence of both internalizing and externalizing problem behaviour, but non-indigenous youth have little contact with mental health care. Little is known about origin, detection and treatment of problem behaviour in non-indigenous youth in the Netherlands. This inaugural lecture presents a research programme that could contribute to the knowledge on the origin and escalation of problem behaviour, as well as on youth care directed at non-indigenous youth. This programme took into consideration the possible effect of discrimination and ethnic stereotyping.

Literatuur

1. Bengi-Arslan, L., Verhulst, F. C., & Crijnen, A. M. (2002). Prevalence and determinants of minor psychiatric disorder in Turkish immigrants living in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *37*, 118-124.
2. Bengi-Arslan, L., Verhulst, F. C., Van der Ende, J., & Erol, N. (1997). Understanding childhood (problem) behaviors from a cultural perspective: comparison of problem behaviors and competencies in Turkish immigrant, Turkish and Dutch children. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *32*, 477-484.
3. Bhugra D., Hilwig, M., Mallett, R., Corridan, B., Leff, J., Neehall, JI., & Rudge, S. (2000). Factors in the onset of schizophrenia: a comparison between London and Trinidad samples. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *101*, 135-141.
4. Boelhouwers, K., & Van der Veldt, M. C. A. (2000). *Allochtone cliënten binnen de jeugdzorg in aantal. Een literatuurstudie*. Utrecht: NIZW.
5. Boomstra, R., & Wennink, J. (2001). Intercultureel kwaliteitsbeleid voor de geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg. *Migrantenstudies*, *2*, 85-98.
6. CBS (2001). *Jeugd 2001. Cijfers en feiten*. Voorburg/Heerlen: CBS.
7. Costello, E. J., Gordon, P., Keeler, M. S., & Angold, A. (2001). Poverty, Race/Ethnicity, and psychiatric disorder: a study of rural children. *American journal of public health*, *91*, 1494-1498.
8. Costello, E. J., Farmer, A. M. Z., Angold, A., Burns, B. J., & Erkanli, A. (1997). Psychiatric disorders among American Indian and white youth in Appalachia: the Great Smoky Mountains Study. *American journal of public health*, *87*, 827-832.
9. Eldering, L. (2002). *Cultuur en opvoeding. Interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*. Rotterdam: Lemniscaat.
10. Geense, P., & Pels, T. (1998). *Opvoeding in Chinese gezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
11. Hagendoorn, L., & Hraba, J. (1987). Social distance towards Holland's minorities: discrimination against and among ethnic outgroups. *Ethnic and racial studies*, *12*, 317-333.
12. Hagendoorn, L., & Hraba, J. (1989). Foreign, different, deviant, seclusive and working class: anchors to an ethnic hierarchy in the Netherlands. *Ethnic and racial studies*, *12*, 441-467.
13. Heimberg, R. G., Liebowitz, M. R., Hope, D. A., & Schneier, F. R. (1995). *Social phobia. Diagnosis, assessment, and treatment*. New York/London: Guilford press.
14. Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences. International differences in work-related values*. London: Sage.
15. Hutchinson, G., & Sharpley, M. (1999). Ethnicity and first year of contact with psychiatric services. *British Journal of Psychiatry*, *175*, 492.
16. Junger, M., Wittebrood, K., & Timman, R. (2001). Etniciteit en ernstig en gewelddadig crimineel gedrag. In R. Loeber, N. W. Slot, & J. A. Sergeant (Red.), *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies* (pp. 97-128). Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
17. Loeber, R., Slot, W. N., & Sergeant, J. A. (2001). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
18. Monshouwer, K., Smit, F., & Spruit, I. (2002). Alcohol, tabak en cannabisgebruik bij scholieren naar etnische achtergrond. *Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde*, *172-177*.

19. Nijsten, C. (1998). *Opvoeding in Turkse gezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
  20. Nijsten, C., Geense, P., Pels, T., & Vollebergh, W. (2002). *Allochtone ouders en justitie. Vragen en behoeften van Antilliaanse, Marokkaanse, Surinaamse en Turkse ouders van jeugdigen die in aanraking komen met politie en justitie*. Nijmegen: Orthopedagogiek, Gezin en gedrag.
  21. Ormel, J., Neeleman, J., & Wiersma, D. (2001). Determinanten van psychische ongezondheid: implicaties voor onderzoek en beleid. *Nederland Tijdschrift voor de Psychiatrie*, 43, 245-257.
  22. Orobio de Castro, B., & Bosch, J. D. (1998). Sociale informatieverwerking door jongens met gedragsproblemen. In J. D. Bosch, H. A. Bosma, R. J. van der Gaag, A. J. J. Ruijsenaars, & A. Vyt (Red.). *Jaarboek ontwikkelingspsychologie, Orthopedagogiek en Kinderpsychiatrie, Volume 3* (pp. 214-241). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
  23. Pels, T. (1998). *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
  24. Pels, T. (Red.) (2000). *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school*. Assen: Van Gorcum.
  25. Rispens, J., Hermanns, J. M. A., & Meeus, W. H. J. (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
  26. Selten, J. P., Slaets, J. P. J., & Kahn, R. S. (1997). Schizophrenia in Surinamese and Dutch Antillean immigrants to the Netherlands: evidence of an increased incidence. *Psychological Medicine*, 27, 807-811.
  27. Sharma, V., Murthy, S. Kumar, K., Agarwal, M., & Wilkinson, G. (1998). Comparison of people with schizophrenia from Liverpool, England and Sakalwara-Bangalore, India. *International Journal of Social Psychiatry*, 44, 225-230.
  28. Sterman, D. (1996). *Een olijfbom op de ijsberg. Een transcultureel-psychiatrische visie op een behandeling van de problemen van jonge Noord-Afrikanen en hun families*. Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders.
  29. Stevens, G. (2001, dec.). *Emotionele en gedragsproblemen bij Marokkaanse kinderen in Nederland. Voorlopige resultaten van een epidemiologisch onderzoek*. Studiedag Erasmus Universiteit Rotterdam.
  30. Tajfel, H. (Ed.) (1982). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
  31. Ter Bogt, T., Dorsselaer, S., & Vollebergh, W. (2003). *Psychische gezondheid, risicogedrag en welbevinden van Nederlandse scholieren. HBSC-Nederland 2002*. Utrecht: Trimbos-instituut.
  32. Tesser, P. T. M., Merens, J. G. F., & Van Praag, C. S. (1999). *Rapportage minderheden 1999: Positie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt*. Den Haag: SCP.
  33. Triandis, M. C., (1994). *Culture and social behaviour*. New York, St. Louis etc.: McGraw-Hills, Inc.
  34. Triandis, M. C., Bontempo, R., & Villareal, M. J. (1988). Individualism and collectivism: cross-cultural perspectives on self-ingroup relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 323-338.
- Copyright 2007, Bohn Stafleu van Loghum, Houten**